

HOLLANDA KÜLTÜRÜNÜN ÜÇÜNCÜ BAKIŞ AÇISINDAN GÖRÜNÜMÜ: İNGİLİZ GÖZÜYLE HOLLANDALILAR

Mustafa Güleç¹

¹Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Hollanda Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
mustafagulec@hotmail.com

Özet: Bu çalışmada, Hollanda kültürüne, Hollandalıların günlük yaşamda davranış, tutum ve yorumlarına İngiliz gözüyle nasıl bakıldığı ve yorumlandığı temel çıkış noktasını oluşturacaktır. White & Boucke (1993; 2000), uzun yıllar Hollanda toplumunda bir yabancı olarak bulunmuş ve yerel kültürle ilgili çarpıcı ve kendi bakış açılarına göre farklılık içeren gözlemlerini betimlemişlerdir. Bu gözlemleri; para ve tutumluluk, çocuk yetiştirme ve nezaket, mizah anlayışı ve yaşama genel bakış, herhangi bir konuyu tartışma biçimleri, sorun çözme yöntemleri olarak sıralayabiliriz.

Söz konusu saptamalar, Hollanda’da yaşayan bir Fransız tarafından paylaşılmamışken ve hatta abartılı bulunurken (Fannée, 1996), diğer bir İngiliz gözlemci tarafından dolaylı da olsa doğrulanmıştır (Shetter, 1987). Bu incelemenin odak noktasında, ulusların kimlik, davranış ve tutumlarının kültürü oluşturmada, betimleme ve yorumlama biçiminde, bakış açısının görecelendirilmesi; metni üreten bireylerin artalan bilgisi, söz konusu topluma yani Hollanda toplumuna ve kültürüne ne kadar yakın ya da uzak durdukları, bireysel düzlemde deneyimlediklerini nasıl genel söyleme aktardıkları, bir başka deyişle ruh- ve toplumbilimsel olarak nasıl basmakalıp tavrı oluşturdukları yer alacaktır. Bununla birlikte, bir Hollandalının bir İngiliz’e göre tarihsel, kültürel ve siyasi açıdan göreceli olarak bir ‘öteki’ olmamasına rağmen; kültürel klişeleri yaratırken, bireyin kendini ve ötekini ulusal boyutta farklı niteliklerde algılamasının temel gerekçelerinin neler olabileceği de tartışılacaktır. Bu çözümleme yapılırken, yazarların artalan bilgisi belirleyici rol üstlenecek, yazarların söz konusu kültüre fiziksel yakınlığı ile ruhsal yakınlığının nasıl belirleyici işlev görebileceği gösterilecektir.

Anahtar sözcükler: Hollanda kültürü, ekinsel görecelik, ulusal kültür, kültürel klişeler, kendini ve ötekini algılama.

**Aspects of the Dutch Culture from a Third Perspective:
The Dutch through the eye of the British**

Abstract: In this study, the main starting point will be how the Dutch culture, the behavior, attitude and interpretations of the Dutch in daily life are perceived and evaluated by British people. White & Boucke (1993; 2000) had spent many years as foreigners in the Dutch society and described their striking observations on the local culture containing differences with regard to their own point of view. These features can be categorized as money and parsimony; raising children and kindness; humor and way of life; discussion manners of a particular topic and problem solving methods. Whilst these findings were not agreed upon by a Frenchman, who had been living for long time in the Netherlands, and were even found rather exaggerated (Fannée, 1996), they were verified by another English observer (Shetter, 1987). The focus of this study is the relativity of the point of view, the role of identity, behavior and attitude of nations in constructing, describing and evaluating culture; the background knowledge of individuals who produce the text concerned; the distance (proximity) of these individuals to the Dutch society and culture; the transfer of personal experience to a general discourse, in other words, the way in which clichés and stereotypes come into being in psychological and sociological sense. At the same time, it will also be discussed about possible basic arguments for a differentiated perception of the self and the other at national level in the creation process of cultural clichés, despite the fact that a Dutchman is not “the other” for an Englishman in historical, cultural and political sense. While conducting this analysis, the background information regarding the authors will play a decisive role; and the crucial function of the authors’ physical and emotional distance to the culture concerned will be demonstrated.

Key Words: Dutch culture, cultural relativity, national culture, cultural clichés, perception of the self and the other.

1. GİRİŞ

Bilgi ve yorum kavramları üzerine yaptığı tartışmada Edward Said, doğa ile değil de, insan toplumları ile ilgili bütün bilginin tarihsel içeriği olduğunu ve buna bağlı olarak da yargı ve yorum temelli olacağını öne sürüyor (Said, 1997: 162). Bu bağlamda, Napolyon'un gerçekten var olmuş ve Fransa'yı yönetmiş bir hükümdar olduğundan kimsenin şüphe etmediğini, ancak büyük bir kahraman mı, yoksa Fransa'yı felakete sürüklemiş bir hükümdar mı olduğu konusunda, yoruma dayalı farklılık ve anlaşmazlıkların ortaya çıkmasını bu savına örnek olarak ekliyor. Tarih yazımı ve bunun sonucu tarih bilgisi, bu tarz fikir ayrılıklarının kaynağını oluşturur. Yorumlamalarda; kimin, kime, neyi, ne zaman, nerede, nasıl ve hangi amaçla aktardığı yaşamsal önem taşır. Bu ölçütlere bağlı olarak, çoğu zaman, "ne" sorusu sabit kalırken, durumla ilişik olan "nasıl" sorusu baskın biçimde öne çıkar ve bütün tartışma nasıl sorusunun biçimlenişi üzerine yoğunlaşır. Yani konu sürekli olarak Napolyon iken, onun nasıl bir hükümdar olduğu, yorum ekseninde, değişken nitelikte bilgi dizimi ve tartışmalar silsilesi yaratacaktır. Dolayısıyla, bu süreçte hiçbir yorum, önceki ve sonrakinden bütünüyle bağımsız ya da yalıtılmış bir yapıda olamayacaktır.

Bu durumu, bireysel düzlemde, toplumsal boyuta taşıdığımızda, yani bir toplum ya da ulus hakkındaki görüş ve gözlemlere baktığımızda, iş daha da karmaşık hale gelir, çünkü bu süreçte değiştirgen ve değişken sayısı doğal olarak artmıştır. Artık burada söz konusu olan, farklı kişilerin bir bireyin yaptıklarını gözlemleyip yazması değil, farklı bireylerin, bir toplumun yaptıklarını izleyip bilgi haline getirerek yorumlamasıdır.

Bu incelemede, farklı ulusal kimlikte bireylerin Hollanda toplumunu ve kültürünü gözlem biçimleri, söz konusu toplumu yorumlama tarzları tartışılacaktır. Bu bağlamda, birinci bakış açısı, Hollandalıların kendi kültür ve toplumlarına nasıl baktıkları olacaktır. İkincisi, bu incelemenin yazarının kültürel artalanı temelli yaklaşım yani Türk gözlüğüyle Hollanda'ya ve toplumuna bakıştır. Bu çalışmadaki üçüncü açı ise, İngilizlerin Hollandalıları, onların kültür ve yaşam tarzlarını gözlem ve algılama biçimleri karşılaştırmalı olarak sunulup tartışılacaktır. Örneğin, para ve tutumluluk, çocuk yetiştirme, nezaket, mizah anlayışı ve yaşama genel yaklaşım konuları; Hollanda'da yaşayan birinci (yerli Hollandalı: *autochtoon*), ikinci (Batı kökenli olmayan yabancı: *allochtoon*, örneğin Türk) ve üçüncü (Batı kökenli yabancı: örneğin, İngiliz) bakış açılarıyla karşılaştırmalı olarak sunulduktan sonra, aynı toplumsal gerçekliğin toplumruhbilimsel düzlemde nasıl görecelendirilebildiği, bakış açılarının içindeki ayrışmalar (örneğin, üçüncü bakış açısının içindeki İngiliz ve Fransız yaklaşımı) çözümlenmeye katılarak ele alınacaktır.

1.1. İmge, kimlik, öteki, bilgi ve yorum kavramları

Soenen, ulusların bir biçimde sahip oldukları imgelerin çeviri çalışmalarına etkisini tartıştığı çalışmasında, Habsburg Kralı Şarlken'in çok dil bilen bir hükümdar olmasının ve buna bağlı olarak kral ve yöneticilerle görüşürken Fransızca, kadınlarla sohbet ederken İtalyanca, atına hitap ederken Almanca ve Tanrı'ya dua ederken ise İspanyolca kullanmasının, kültürel imge ve nitelermeleri somutlaştırdığını öne sürer (Soenen, 1997: 125-6). Elbette bu durum, dil ve kültür olgusunun ayrılmaz biçimde birbirine bağımlı kavramlar olduğunu baştan kabul ediyorsak geçerlidir. Soenen, bu bağlamda, imge kavramını, bir bireyin diğer uluslar, ülke ve kültürler hakkında edindiği genel düzeyde ve çoğunlukla tek taraflı ya da eksik bilgi ve fikirlere verilen ad olarak tanımlar. İmge çalışmalarının, ulusların diğer uluslar hakkında edinmiş olabileceği mizahi ve nükteli imgeleri, diğer ulusları betimlerken kullanılan nitelermeleri, karşılaştırmalı yazın alanında, öne çıkarıp çözümlediğini ifade eder. Karşılaştırmalı imge çalışmaları da, bu tarz nitelme ve imgelerin kaynağı, uluslararası yayılma biçimlerini inceler. Karşılaştırmalı yazın çalışan Guyard'dan yaptığı alıntılarda verdiği örnekler (Fransız romanında Büyük Britanya imgesi; Voltaire'den önce ve sonra Fransa'da Çin imgesi; Romantik İspanya; Fransız yazınında barbar Afrika v.s.), yazında yer aldıkları biçimiyle yabancı halklar hakkındaki ön yargılı imgelerin, kesinlikle eksik, sıklıkla gerçeği yansıtmayan, haksız temelli ve yok edilmesinin de çok zor olduğunu gösteriyor. Öyle ki, oluşan bu ön yargılar, yalnızca uluslararası yazınsal ilişkileri değil, aynı zamanda karşılıklı siyasi, ekonomik ve toplumsal bağları da olumsuz yönde etkiliyor (Soenen, 1997: 127).

Bütün bu farklılaşmalar, öncelikle mikro boyutta yani birey düzeyinde ve daha sonra da makro düzlemde yani toplum boyutunda kimlik olgusunun bir sonucu olarak karşımıza çıkıyor gibi gözükmektedir. Kimlik; dil, kültür, gönderim çerçevesi, tarih, inanç ve yaşama, doğaya, dünyaya bakış gibi ölçütsel açılardan ortaklık hisseden bireylerin oluşturduğu toplumların, bu ölçütler temelinde, dışa dönük olarak yani diğer toplumlardan farklı, içe dönük yani kendi toplumuna benzer biçimde algıladığı sıklıkla öznel soyut özellikler, nitelikler bütünü olarak görülebilir. Söz konusu özellikler, hem birey, hem de toplum düzleminde, "Ben kimim / Biz kimiz? Nereden gelip nereye gidiyorum(z)? Bizi biz yapan nedir?" gibi soruların aracılığıyla netlik kazanır.

Kimliği, kültür kavramıyla bir arada düşünürken, Husseynov, her kültürün kendine yeten bir yapısı olduğunu ve tek bir bütünün parçası olamayacağını; sürekli farklı deneyim içindeki bireyin farklı kültürlere ait olabileceğini tartışır.

yor. Bu bakış açısında, farklı kültürleri eşzamanlı yaşayamayacağını, bir başka deyişle hepsini tek bir bütün (birleşik) varlık içinde toplayamayacağını, yani birey eğer iki kültürlü ise, birini etkinleştirirken diğerini göreceli edilgen konumda tutması gerektiğini, ikidilli bir bireyin aynı anda iki dili de konuşamayacağı gibi aynı anda Hristiyan ve Müslüman olamayacağı örnekleriyle açıklıyor (Husseyinov, 1997: 57-58). Bu örnekler, göstergenin çizgiselliği (*linearity*) kavramına koşturarak, eşyanın zaten doğasında var olan (tabii eğer atom-altı yapılardan bahsetmiyorsak) bir özelliği yineliyor gibi gözükmektedir. Burada ilginç olan konu, aralarında böylesine kesin karşıtlıklar olmadığına ve birbirlerine aslında çok yakın olduklarına 'inanılan' kültürel ve kimliksel gruplaşmaların (örneğin Batı Avrupalı ya da Batılı kimliği) içinde bile, net ayrışmaların gözlemlenebilmesidir. Böylece, önemli belirleyici etkenlerden biri, daha küçük parçaya bölünemeyen, yeterince özgür ve özerk olduğu varsayılan bireydir.

Kimliği oluşturan temel öğelerden biri de, aidiyet duygusunun bir yansıması olarak, bireyin ya da toplumun neye ait olduğuyla değil, neye ya da nereye ait olmadığıyla ölçülmesidir. Neye ya da nereye ait olduğu ve de olmadığı saptandıktan yani grup, cemaat ya da toplum oluşturulduktan sonra, bu oluşumun sınırlarının keşfedilmesi evresine geçilir. Sınırlar belirginleşince, içeride olanlar "ben" ya da "biz" olarak adlandırılırken, bu sınırların dışında olanlar ise "o, onlar" ya da "öteki" olarak görülecektir.

Bu bağlamda, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde yaşadığı sorun ve çıkmazlar örnek verilebilir. Bir bakıma, Türkiye'nin AB üyeliği ile ilgili tartışmaların, "Avrupalı kimdir?" sorusuna "Türk olmayandır" gibi bir tersine yanıtla Avrupalı kimliğini daha da netleştirmeye yardımcı olduğu da söylenebilir. Aslında, burada Avrupalı kimliğini tanımlamada ciddi yapısal zorlukların olmasının en önemli göstergelerinden biri de, uç noktalara giderek olumsuz yanıtlamalarla kimliğin sınırlarının bulanık biçimde çizilmeye çalışılmasıdır.

Diğer taraftan, 20. yüzyılın başlarına (I. Dünya Savaşı'na) kadar Avustralyalı yerleşimciler (yerli halktan yani aborijinlerden olmayanlar) kendilerini şöyle ya da böyle İngiliz (Anglo-Sakson) olarak görürken, tanımadıkları ve neden orada bulduklarını tam olarak kavrayamadıkları topraklarda yani Çanakkale Cephesi'nde İngiliz ağabeylerinin telkinleriyle öz evlatlarını kaybedince, ulusal kimliklerini daha da etkin ve ayrıntılı biçimde sorgulamaya başlamışlardır. Avustralya ulusal kimliğinin, bu sorgulamaların sonucunda oluştuğu, şu ana kadar sayısız Avustralyalı tarafından bizzat sözlü olarak iletilmiştir. Ayrıca, "biz" ve "öteki" gibi kavramların ne kadar göreceli ve de-

ğişken olduğu, ben/biz kimliğinin ve öteki kavramlarının parçalanıp bölümlenebileceği de, savaş öncesi öğreti, telkin, beyin yıkama ve önyargılarla savaş sonrası gerçek deneyim ve gözlemlerin bireysel ve toplumsal düzlemde karşılaştırılmasından anlaşılacaktır. Sartre'ın vurgulamaya çalıştığı biçimiyle iletişim eksikliği, ötekileşme ve yabancılaşma kavramları, aslında, yalnızca toplumlararası düzlemde değil, bireylerarası minimal boyutta da, felsefi anlamdaki varlığını sürekli hissettirmektedir (Türkyılmaz, 2004: 99-102).

Yukarıda tartışılan aidiyet, kimlik, öteki ve imge kavramları, temelde, Edward Said'in edinilen ya da üretilen bilgi ve bunun hem içe, hem de dışa dönük yorumlanması ekseninde biçimlenen olgulardır. Öteki kültürler hakkındaki bilgi, yoruma açık olduğu için doğal olarak çoğu kez matematiksel kesinlik ve netlikten uzak olacaktır. Ancak bu durum, bilginin olanaksız olduğu anlamına gelmez. Bunun için, öncelikle, iki koşulun yerine getirilmesi gerekir: söz konusu kültüre farklı bakış açılarından yaklaşım ciddi bir engel olmaksızın gerçekleşebilmelidir ve diğeri de birinciyi tamamlayan bir koşuldur, yani doğa bilgisinden farklı olarak, toplumsal dünya bilgisi; durum, yer, zaman ve katılan bireylerin artalan deneyimleri, buna bağlı fikirleri işin içine katılmadan yani yorum yapılmadan biçimlenmeyecektir (Said, 1997: 163). İnsan toplumları hakkında üretilen bilgi, her zaman niyet, hedef, beklenti ve farklı çıkarların güdümünde yani yorumun baskın yapısı sonucunda biçimlenecektir. Yorumun ne kadar baskın olduğu, ortaya çıkan bilginin sürdürülebilirliğinde, çıkış noktası, sabit bakış açısı oluşturmada yani öğreti, önyargı, klişe ve imge yaratmada önemli rol oynar. Said'in yerinde örneği olan, Batı'nın, Batılı olmayan dünyaya bakışının, genelde sömürgecilik ve üstünlük çerçevesinde gerçekleşmesi, öne sürdüğü birinci koşulun oluşmasının önündeki dikkate değer engellerdendir. Aynı mantıktan hareketle, bu örneğin tam tersi de (örneğin Batı'yı monolitik ve homojen bir yapılanma olarak gören), yorumun çeşitlenmesi, bilginin farklılaşması, derinliği olması ve ayrıntıya inmesi anlamında engel oluşturacaktır. Bu mercekte bakıldığı zaman, Said'in *doğuculuğu* bağlamında, Batı'nın Doğu'ya yaklaşımı çok net gerekçelendiriliyorken, Doğu'nun Batı'ya bakışını anlamlandırmak zorlaşmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, yukarıda da belirtildiği gibi, imge, bilgi, yorum, kimlik ve öteki kavramlarının oluşturduğu kuramsal taban üzerine oturmaktadır. Söz konusu kavramların oluşturduğu kuramsal çerçeve, kültür ve kimlik hakkında

üretilen bilgilerin yeniden yoruma açılmasını olanaklı kılmaktadır. Zira üretilen her yeni toplumsal bilgi, gözlem ve bireyin her türden deneyimlerinin sonucunda oluşturulan bir çıktıdır. Hollanda toplumuyla ilgili İngiliz fikirleri, şüphesiz, İngiltere-Hollanda tarihsel, kültürel ve ekonomik ilişkilerinin bireysel düzlemdeki yaşanmışlıklarla sürekli bir karşılaştırmasıyla oluşur. Bu düşünceleri okuyup Hollanda bilgisi olmayan kişi için bu ülke, İngiliz gözlüğüyle bakılan bir kültür ortamı olacaktır. Hollanda bilgisi olup bu saptamaları okuyan bir kişi, doğal olarak verilen bilgileri görecelendirecektir. Kendi deneyimlerini farklı gözlemlerle karşılaştıran bir kişi, genelde öğreti ve telkinlerin süpürücü ve tek tipleştirici etkisinden kurtulacaktır.

Bu incelemede, Hollanda toplumunun dışarıdan görünümünün farklı bakış açılarına, tarihsel ve kültürel artalanına sahip bireyler söz konusu olunca ne kadar değişebileceği, karşılaştırmalı yöntem kullanılarak ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

2.1. KARŞILAŞTIRMALI ÇÖZÜMLEME VE İMGE

Tekil bakış açısından edinilen izlenimlerin herhangi bir nedene bağlı olarak benimsenmesi sonucunda, bireylere yönelik imgelerin oluşması gibi, toplumlara ya da uluslara yönelik gözlem, önyargı ve fikirlerin de aynı kuramsal ilkeyi izleyerek yani tekil bakış açısının herhangi bir etken kaynaklı olarak baskın konuma geçmesi söz konusu olabilir. İmgelerin yerleşmesi, özgür ve özgün düşüncenin daha az sıklıkta, düşünce kontrolünün ise daha fazla olduğu ortamlarda, daha kolay biçimde gerçekleşebilir. Öğreti ve telkinlerin geçerlilik ve güvenilirliği, farklı bakış açısının çokluğuyla eş orantılı olarak artar. Böyle bir ortamda karşılaştırmalı çözümleme, öne sürülen imgelerin ne kadar gerçekçi ve mantıksal olduğunu gösterecektir. Dolayısıyla, çoklu bakış açısı, çoğulcu toplumların varlığını devam ettirmesinde, öğreti, telkin ve önyargılardan olumsuz anlamda etkilenmemesinde vazgeçilmez koşullardan biridir. Bu durum, matematiksel bir denklemin doğruluğunu tümdengelimsel, tümevarımsal ve karşılaştırmalı bir sağlamayla sürekli teyit etme gibi bir işleme benzer. Sonuçta, insan, matematiksel işlemle doğadaki sabit değerleri bulmak ve anlamak hedefini, bireysel ve toplumsal değerleri ve olguları da, daha akılcı bir yöntemle betimlemeye taşıyabilmelidir.

3. BULGULAR

Uzun yıllar Hollanda'da yaşamış iki İngiliz (Anglo-Sakson) gözüyle Hollanda insanı, toplumu, kültürü ve yaşam biçimine bakışın sunulduğu *The Undutchables* (Hollandalılaştırılmayanlar) adlı kitap yayımlandığında, Hollandalıla-

rın birinci açıdan yani içe dönük eleştiri yapmalarına olanak sağladı. Yazarlar, okuyucuları uyardıkları önsözde, klişe türünde imgeleri algılayınca, kızabileceklerini baştan iletiyorlar. Bunun gerekçesini de yurt dışında seyahat ya da ikamet eden herkesin başına gelebileceği biçiminde dile getiriyorlar (White & Boucke, 2000: ii). Kitapta ele alınan Hollanda insanına ait davranış türlerinin bazılarının 17. yüzyıldan beri Hollandalılar üzerinde yabancıların yaptığı gözlemlerde mevcut olduğu da ekleniyor. Kitabın önsözüne ek metin yazan Hollandalı araştırmacı Stortenbeek, kitabı okuyan bazı Hollandalıların, içindekileri aşırı ve haksız bir eleştiri olarak görmelerinin şaşırtıcı bir durum olarak algılanmaması gerektiğini söyledikten sonra, buna rağmen, kitap içeriğinin büyük kısmının, bazen karikatürvari bir biçime dönse de, genelde, sağlam gözlemlere ve gerçeklere dayandığını kabul ediyor (White & Boucke, 2000: III-V).

Söz konusu eser, Hollanda ile ilgili genel bilgiler vererek başlıyor. Bu ülkeye gidenlerin öncelikle, küçük maket ya da oyuncak ev gibi bir mekânda kendilerini hissedeceği, zira her şeyin/her yerin küçük, kalabalık ve sıkıştırılmış biçimde görünebileceği, Hollanda'nın Bangladeş ve Güney Kore'den sonra dünyada üçüncü nüfus yoğunluğu en fazla olan ülke olduğu belirtiliyor (White & Boucke, 2000: 5-6). Dolayısıyla, bu daracık ülkede yaşayanlar, bir santimetre toprak parçasını bile işlemeden bırakmamışlardır. Hiçbir özgüven eksikliği göstermeden Hollandalılar, kendi ülkeleri için "Tanrı, dünyayı yarattı; Hollandalılar da Hollandayı" sözünü kullanırlar. Sınırları dışında hoş olmayan durumlar söz konusu olunca sert eleştiriye esirgemezlerken, kendi krallıklarında benzer, hatta daha kötü örnekler oluşunca birbirlerini de azarlamaktan geri durmazlar. Sonsuz bir kıskançlık sarmalı içinde gibidirler. Komşu, akraba ya da meslektaşın sahip olduğu bir şeye onlar da sahip olmak isterler (White & Boucke, 2000: 7). Bu gözlemleri okurken, insan, bunun Hollanda'ya özgü bir durum olup olmadığını, İngiltere ya da Amerika'da insana ait bir özellik olan kıskançlığın yaşanıp yaşanmadığını sorgulamadan edemiyor. Dolaysız tavırları, yazarlara göre, birçok kişiye kaba ve cüretkâr olduklarını düşündürürken, Hollandalılar bu özelliklerini "açıklık, serbest düşünce" olarak yorumluyormuş. Yazarlar, "isterseniz bu özelliği çok mahrem, utandırıcı, şok edici, dünyada başka bir ulusla konuşmaya cesaret edemeyeceğiniz konuları onlarla tartışarak test edebilirsiniz; göreceksiniz ki bu konular, onlar için hava durumunu tartışmak kadar kolay olacak" diyorlar (White & Boucke, 2000: 8). Bu serbestlik durumu, inatçı ve her şey hakkında fikir sahibi olmaları konusundaki ünleriyle bağlantılıdır. Bir şeye inanırlarsa, kendi istekleriyle fikir değiştirmeye hazır olana dek, inatla her koşulda kendi ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalırlar. Gerektiğinde de,

“bir daha asla” bazı trajedilerin oluşmasına izin verilmeyeceği yönünde ulusal kararlılık gösterirler. Burada doğal olarak II. Dünya Savaşı'na bir gönderim söz konusudur.

Hollanda, bisiklet cennetidir. Herkesin aileden, büyüklerden kalma bir bisikleti vardır. Hollandalılar, doğa ve özellikle su canavarına karşı savaşta elde ettikleri başarıları anlatmakta tereddüt etmezlerken, insan canavarına karşı yapmaları beklenen savaştan bahsetmeyi ihmal ederler (White & Boucke, 2000: 9-10). Yukarıda olduğu gibi burada da, II. Dünya Savaşı'na ve Hollandalıların savaştaki edilgen rollerine bir gönderim ve eleştiri algılanmaktadır. Yazarlara göre, Hollandalılar, gezmeyi, yabancı kültürleri tanımayı ve takas yapmayı çok severler. Bir Hollandalı için ucuza ya da pazarlık yaparak bir şeyi satın almanın verdiği zevkin üzerine bir duygu yoktur. Hollandalı küresel ticaret uzmanıdır. Giriş yapan malların tonajına göre, Rotterdam kenti, dünyanın en büyük limanına sahiptir. Rotterdam'ı Hong Kong Limanı takip eder.

Şehirlerarası tren bileti, yolcuların kurallara uygun ve vicdani sorumluluk taşıyan insanlar olduğu inancından hareketle, kondüktörler tarafından rastgele kontrol ediliyordu. Bu güven azalıp ulusal demiryolları şirketi zarar etmeye başlayınca 1985 yılından itibaren kontroller daha da sıklaştırıldı. Başta kontroller sivil kıyafetli memurlarca yapılırken, demokratik düşünen ve trende biletsiz yolculuk yapanlara kaçma şansı verilmesini savunan Hollandalılardan sonra, üniformalı 2 genç memur sistemine (biri tipik sarışın Hollandalı, diğeri de Türk, Surinamlı ya da zenci) geçildi (White & Boucke, 2000: 15). Hollandalılar, tren yolculuğuna bisikletlerini ve köpeklerini de (bilet alarak) katabilirler. Ziyarete gidiliyorsa, yolda okunacak şeyler ve bir buket çiçek olmazsa olmazlardır. Tren perona girince, bekleyenler, yazarlara göre, sıkı bir grup oluşturup kapı çıkışının önüne yığılırlar. İçeridekilerin çıkması için öncelik vermek gibi bir düşünce kimsede yoktur, çünkü gruptan herhangi bir hareket, yer kapma yarışında sizi geride bırakabilir. Trenden inmeyi bekleyen bir yolcu iseniz, yolu tıkayanlara küfür etme hakkınız var demektir. Hollandalı iseniz, trende, ekonominin kötüye gitmesinden, hayat pahalılığından, paradan, işsizlik ödenekleri ve gıda fiyatlarından yakınmak serbesttir. Ancak, yabancıysanız, Hollanda işleri hakkında olumsuz eleştiri yapmak, kesinlikle önerilmez. Yanınıza aldığınız okuma metinleri, yan koltuğa oturan Hollandalıyı etkilemek içindir ve bu kişi için, okuduğunuz şeyi yolculuk boyunca incelemek ve sizle birlikte okumaya çalışmak zorunlu bir Hollanda etkinliğidir. Ruh hallerine bağlı olarak, ya ellerinde tutup okuyormuş gibi yaptıkları gazeteyi / kitabı arada kaldırıp çaktırmadan sizin okuduğunuzu okumaya çalışırlar ya da hiç senaryoya

gereksinim duymayıp alenen sizle birlikte elinizdeki metni okurlar. Bu onları çok mutlu ve başarılı hissettirir, çünkü yeni bir metinden bedava yararlanmış olurlar. Trene binince yan koltuğu boş tutmak isterlerse, koridor tarafına oturup yana eşyalarını yığarlar. Sonra gelen yolcuları, uzaklaştırmak için bacaklarını karşı koltuğa kadar uzatıp yolcunun geldiğini görmemiş ya da bir şey okuyormuş gibi yaparlar (White & Boucke, 2000: 17-18).

Evde ön odanın perdelerini (hatta tüllerini) gece-gündüz açık tutmak olağandır. Yoksul Hollandalı bile, ön odaya moda eşyalar koyup gelen geçene sergilemeyi sever. Bazılarına göre perdeleri sürekli açık tutma davranışı, içeride günah sayılabilecek hiç birşey yapılmadığını gösterme eğiliminde olan kalvinist gelenekten kaynaklanır, ancak bugünün aşırı liberal ve dinsel bağları kopmuş Hollandasıyla bu açıklamanın tutarlı olması zordur. Her şeyi ince ayrıntısına kadar inceleme merakı, tuvalet klozet taşının (su hazneli kanal yerine) düz zemini olmasında da gözlemlenir (White & Boucke, 2000: 29-30).

Hollandalı çocuklu bir aileye misafir olarak gittiyseniz, yazarlara göre, ev sahibi yetişkinlerle doğru düzgün bir sohbet etme umudunu baştan yitirmeniz gerekir, çünkü evdeki çocuk, misafir ile anne-babasının arasına girip dans edecek, dikkat çekmek için yüksek sesle konuşacak ya da misafirin ayağına basacak, annesine sarılıp yüzüne vuracak, saçını çekecek, sürekli aptalca ve gereksiz sorular soracaktır. Anne, bu durumdan sıkılıp evi terk etme niyetinde olan misafiri görünce, çocuğa sert bir sesle uzaklaşmasını ya da sohbete izin vermesini söyleyecektir. Çok kere tekrarlanmadan, çocuk laftan anlar bir kıvama maalesef gelemeyecektir.

İndirim, kampanya, pazarlık, bir malı 5 kuruş daha ucuza almak için 2 saat boyunca dükkânları gezip fiyat çözümlemesi yapma ve bir nedenden dolayı şirket mallarının tamamını ucuza satma gibi konularda Hollandalılar özel yeteneklerle doğmuşlardır (White & Boucke, 2000: 50-63). Hollandalılar, ırkçı olmamalarıyla övünürler. Her ne kadar 1940'lerde Hollanda'ya göç eden Endonezyalılar ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüyseler de, 1960'lerde ayrımcılık, önyargı ve ırkçı sorunlar olmamasıyla gurur duyarlardı (White & Boucke, 2000: 121).

Yazarların nükte dolu betimlemelerinin tamamını bu incelemede ele almak olanaklı değildir. Dolayısıyla, imgelerin oluşum, bakış açısı ve yerleşme süreçleri açısından yukarıdaki bulgular, diğerleriyle karşılaştırma mümkün olduğu için seçilmiştir. Nitekim İngiliz araştırmacı olarak Shetter (1987), yukarıda Hollandalıyı betimleyen gözlemleri; kabalık, inatçılık, ayrıntıya düşkünlük ve cimrilik açısından doğrularken, bu imgelerin çoğunun 17. yüzyıldan beri İngiliz söyleminde yaşadığını da eklemiştir.

Hollanda’da yaşayan Fransız gözlemci Fannée ise, bu kitabı aşırı ölçüde eleştiri ve yergi içeren bir çalışma olarak nitelmiş ve kitap okunduktan sonra, zihinde kalan imgenin, aşırı para tutkusuna sahip ve çok kaba bir ulus olduğu sonucuna varmıştır. Hollandalılara atfedilen özelliklerin, sonuçta, bütün insanlarda görülebildiğini ve konu Hollandalılar olunca bunların çok fazla abartıldığını da eklemiştir (Fannée, 1996:7). Yerli ise ikinci bakış açısından Hollandalıların gösterişe meraklı olmalarını doğruluyor ve bunun dolaylı olarak kendilerini tanımlamada kullandıkları “normal davran, normal yaşa, normal davranırsan yeterince çılgınlık yapmışsın demektir; göze batma mütevazı ol” sözleri ile çeliştiğini dile getiriyor (Yerli, 2000: 48-54). Bu farklılık, gözlemciye dönük artalan bilgisinin önemli bir ölçüt olabileceğini bize sezdiriyor.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yukarıdaki kuramsal ve uygulamalı verilerin ışığında, bir olguya, değişik artalan bilgisi ve bakış açısıyla yaklaşıldığı zaman; öğreti, telkin ve önyargı oluşturma sürecinde olduğu gibi, farklı imge ve izlenimlerin yapılanmasının mümkün olacağı gösterilmiştir.

Eşi Hollandalı olan ve sürekli Hollanda toplumunda yaşayan Fannée, gözlem ve imgeleri abartılı bulmuş, grup içinden biri gibi davranmaya başlayarak savunmaya geçmiştir. Muhtemelen, eleştirilen özellikleri, bireyin toplumun bir parçası olduğunu hissederek ve bu bilgiyi içselleştirerek yaptığı için, bakış açısı, White & Boucke’ninkinin zıttı olmuştur. Aslında, Fannée, abartılı betimleme bulduğu Hollandalılardaki özelliklerin bütün insan toplumlarında görülebilen tepkiler olduğunu, Fransa’da ya da başka bir ülkeden çok farklı olmadığını dile getirmektedir. Nitekim bu yaşam biçimlerini okurken anlaşılmakta zorlanan bir ruhsal yapı söz konusu değildir.

Öyleyse, davranış biçimleri ulus sınırlarıyla koşut gitmiyorken ve daha görece evrensel bir içeriğe sahipken, ulus-toplum sınırlarıyla özdeşleşmiş gibi gösterilmeye çalışılan yargı ve önyargıların kaynağı ne olabilir sorusu ilk olarak akla gelmektedir. Büyük olasılıkla, bu sorunun yanıtı, İngiltere ile Hollanda arasındaki tarihsel süreçte gizlidir.

Shetter, Hollanda imgelerinin 400 yıldır İngiliz söyleminde yerleşik biçimde olduğunu ifade ederken, Hollanda ve İngiltere’nin dört asırdır yer altı ve üstü kaynakların paylaşılması konusunda rekabet içinde olduklarını da ima ediyor olabilir. Öyleyse, Fannée örneğinde olduğu gibi gözlemci ile gözlenen

toplumsal olgu (ikisi de Batılı olmasına rağmen) arasında duygusal bir bağ yoksa, tarihsel, ekonomik ve siyasi süreç imge oluşturmada ve işlevsel olarak kullanmada belirleyici rol üstlenebilir.

Diğer taraftan, Batılı ve Doğulu gibi iki ana kültürel ayrım içinde bile farklılaşma olması, imgelerin de ana ve alt kategori gibi bir yapılanmaya gidebildiğini göstermektedir. Batı kökenli olmayan bakış (ikinci) açısı, Türk kökenli olarak Yerli'nin saptamasında da görüldüğü gibi, kategorik olarak gerçekten, iki bakış açısının arasına giren ve ikisini de görecelendiren bir özellik taşımaktadır. Yani, Batılı birey Hollandalının kendi toplumuna bakışını (birinci açı; 3.'de sunulduğu gibi), Batılı gözlemci İngiliz'in (üçüncü açı) Hollandalı'ya bakışını, Doğulu gözlemci Türk'ün bakışı ortalamaktadır (ikinci açı). Diğer Batılı gözlemci Fransız, Hollanda'ya duygusal olarak yakın olduğu için birinci açığa daha da yaklaşmıştır. Öyleyse, duygusal bağ varlığı, imge sabitlemede belirleyici etken olarak işlev görmektedir diyebiliriz.

Bütün bu noktalar, Said'in bilgi ile yorum arasında yaptığı ayrımın ne kadar isabetli olduğuna işaret etmektedir. Olgu, varlığı ile somut gerçeklik olarak karşımızda duruyorken, onun varsayılan nitelikleri, gözleyenlerin artalan yaklaşımlarına ve yorum yapma gerekçelerine bağlı olarak değişebilecektir. Atanan her bir nitelik, potansiyel olarak imge konumu kazanma gücüne sahiptir. Söz konusu gücün kalıcılığı, gözlenen olgu / nesne ile gözleyen arasındaki tarihsel sürecin içeriğine bağlı olacaktır.

5. KAYNAKLAR

- Fannée M., 1996. Een kritiek van *The Undutchables*, Een werkstuk voor het college Nederlands. Leiden: Universiteit van Leiden.
- Husseyinov A., 1997. Ethical Basis of European Identity, Nedret Kuran Burçoğlu (yay. haz.) *Multiculturalism: Identity and Otherness / Multiculturalisme: Identité et Altérité*. İstanbul: Bogaziçi Üniversitesi Yayınları. s. 57-60.
- Said E.W., 1997. *Covering Islam: How the Media and the Experts Determine How We See the Rest of the World*. Londra: Vintage Books.
- Shetter W. Z., 1987. *The Netherlands in perspective*. Leiden: Martinus Nijhoff.
- Soenen J., 1997. Imagology and Translation. Nedret Kuran Burçoğlu (yay. haz.) *Multiculturalism: Identity and Otherness / Multiculturalisme: Identité et Altérité*. İstanbul: Bogaziçi Üniversitesi Yayınları. s.125-138.
- Türkyılmaz Ü., 2004. İletişimsizlik Kavşağında Jean Paul Sartre'in *Gizli Oturumu*'na Bir Bakış. İçinde: *Cumhuriyetimizin 80. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, DTCF Yayınları: 394. Sayfa 99-105.
- White C., Laurie B., 2000. *The Undutchables, an observation of the Netherlands: Its culture and its inhabitants*. Colorado: White / Boucke Publishing.
- Yerli N., 2000. *Turkse Troel: columns en brieven van haar lezers*. Amsterdam: Uitgeverij De Arbeiderspers.